

Z KONCENTRAČNÝCH TÁBOROV
NA MEDZINÁRODNÉ KONCERTNÉ PÓDIÁ

Sto zázrakov

Zuzana Růžičková
a Wendy Holdenová

*Strhujúci príbeh
slávnej českej čembalistky
Zuzany Růžičkovej*

Z koncentračných táborov
na medzinárodné koncertné pódia

Sto zázrakov

Zuzana Růžičková
a Wendy Holdenová

*Strhujúci príbeh slávnej českej čembalistky
Zuzany Růžičkovej*

Z koncentračných táborov
na medzinárodné koncertné pódia

Sto zázrakov

Zuzana Růžičková
a Wendy Holdenová

*Strhujúci príbeh slávnej českej čembalistky
Zuzany Růžičkovej*

STO ZÁZRAKOV

Z koncentračných táborov na medzinárodné koncertné pódia

Zuzana Růžičková s Wendy Holden

Preložené z anglického originálu:

One Hundred Miracles: A Memoir of Music and Survival by Zuzana Ruzickova
with Wendy Holden

Copyright © Zuzana Růžičková, 2019

All photographs are from the author's personal collection

All rights reserved. Published in Great Britain by BLOOMSBURY PUBLISHING, Bloomsbury Publishing Plc, UK

Všetky práva vyhradené. Táto publikácia ani žiadna jej časť nesmie byť kopírovaná, rozmnožovaná ani inak šírená bez písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

Slovak Edition © Citadella, 2020

Preklad © Barbora Daxner, 2020

Redakčná úprava a korektúry: Eva Poláková

Grafická úprava a obálka: Citadella

Vydalo vydavateľstvo Citadella v roku 2020

ISBN 978-80-8182-151-6

*Zuzana túto knihu venuje Johannovi Sebastianovi Bachovi,
ktorého hudba nám pripomína,
že na tomto svete stále existuje krása.*

OBSAH

Autorkina poznámka	11
1 Sibiu, Transylvánia 1960	15
2 Plzeň 1927	29
3 Praha 1949	55
4 Praha 1938	83
5 Ostrava 1954	101
6 Terezín 1942	121
7 Mníchov 1956	149
8 Auschwitz II - Birkenau 1943	169
9 Paríž 1965	199
10 Hamburg 1944	221
11 Jindřichův Hradec, Československo 1968	243
12 Bergen-Belsen 1945	271
13 Plzeň 1945	291
14 Praha 1989	317
Epilóg – Zuzana: Dvakrát očami blízkých	347
Bibliografia	359
Podakovanie	363
Poznámka prekladateľky	367

Autorkina poznámka

Písaním týchto pamätí som na seba prevzala neobyčajnú a náročnú úlohu. V rokoch po druhej svetovej vojne Zuzana takmer nikdy neodmietala žiadosti o interview. Poskytovala ich osobne, telefonicky, cez video, filmovým dokumentaristom, do televíznych či rozhlasových relácií. Odpovedala v rozličných jazykoch – predovšetkým v češtine, ale tiež nemecky, francúzsky alebo anglicky.

Keď som bola oslovená, aby som všetky tieto záznamy zhromaždila a napísala podľa nich jej pamäti, vydala som sa v septembri 2017 do Prahy, aby sme to spolu podrobne prebrali. Stretli sme sa u nej doma dva týždne pred jej smrťou. Zuzana bola útla, drobnou postavou pripomínala vtáčatko, mala dymovosivé oči a vrúcnu tvár. Keď sa usmiala, v očiach sa jej šibalsky, veselo zaiskrilo. Bola tuhou fajčiarkou. Keď sme celé hodiny sedeli v jej staromódne zariadenom byte alebo v nejakej miestnej reštaurácii, kde zakaždým zjedla až prekvapivo veľkú porciu jedla, zapalovala si jednu od druhej. Hoci sa vo svojich deväťdesiatich rokoch prirodzene rýchlo unavila, odhodlane a trpezlivo odpovedala na každú moju otázku. A veruže to bol dlhý zoznam otázok, ktorý vychádzal z už existujúcich materiálov a môjho vlastného detailného výskumu. Ak si nemohla na nejaké detaily – napríklad dátumy či mená – spomenúť úplne presne, obom nám naliala za pohárik a požiadala ma, aby som ich dohľadala a doplnila sama. Keď nastal čas rozlúčiť sa, stisla mi dľaň a spýtala sa, či mám všetko, čo potrebu-

jem. Ubezpečila som ju, že áno, minimálne nateraz, a že o niekoľko mesiacov sa znovu uvidíme. Usmiala sa a na rozlúčku ma pobozkala. Bohužiaľ, bolo to poslednýkrát, čo sme sa videli.

Keď o týždeň neskôr nečakane zomrela, všetci, ktorí o našom spoločnom projekte vedeli, sa ma pýtali, či mám dosť materiálu, aby som mohla knihu dokončiť. Zaujímalo to, pochopiteľne, predovšetkým moju literárnu agentku a medzinárodných vydavateľov, Zuzanina rodina a známi zase dúfali, že sa projekt podarí dotiahnuť do konca. Keď som si dôkladne prešla všetky podklady, natešene som im oznámila, že sa to dá. Zuzana hovorila takmer bezchybne po anglicky a svoj pozoruhodný príbeh rozpráva v tejto knihe svojimi vlastnými slovami. Pozostáva z prepisov odpovedí, ktoré mi osobne poskytla, a z odpovedí, ktoré poskytla iným ľuďom pred mnou v priebehu predošlých mnohých desaťročí. Na množstvo vecí sa jej ľudia pýtali opakovane a ona roky rozprávala rovnaké príbehy, pričom udalosti popisovala takmer rovnako, od slova do slova. Občas si protirečila, čo sa stáva, keď človek spomína na dávne udalosti. Z času na čas, ako jej pribúdali roky, si už sem-tam na niečo nepamätala. V niekoľkých rozhovoroch uviedla, že si na nejakú udalosť nedokáže spomenúť, no v iných ju dokázala opísať do pozoruhodných podrobností. Bolo len niekoľko málo prípadov, keď som narazila na nejakú nezrovnalosť. Vtedy som čerpala informácie z jej najsúvislejších rozhovorov a pri vyskladaní presného sledu udalostí som si pomáhala aj jej súkromnou korešpondenciou, esejami, prednáškami, ale tiež článkami, archívnymi materiálmi či stručnými denníkovými zápiskami, ktoré si viedla v Auschwitzu. Využila som tiež dostupné historické dokumenty. Opierala som sa aj o svedectvá niekoľkých ľudí, ktorí zdieľali jej zážitky počas vojny i po nej a dokázali mi objasniť určité skutočnosti. Inak by som ich nedokázala tak presne opísať.

Spojiť dohromady všetok tento rozsiahly materiál si vyžadovalo značné úsilie, lebo väčšina musela byť preložená z originálu. Ďakujem všetkým, ktorí so Zuzanou robili rozhovory pred mnou, za ich veľkorysosť. Nesmierne mi pomohli. Rovnako ďakujem historikom, archivárom, dokumentaristom, priateľom, rodine, prekladateľom a hudobníkom z celého sveta. Všetci preukázali obrovskú trpezlivosť. Spomienky v tejto knihe sú zaznamenané, ako si ich Zuzana pamätala. Poskladala som ich tak, ako som len najlepšie dokázala a dúfam, že Zuzana by to schválila.

Som presvedčená, že chcela zanechať svoje svedectvo o histórii – nielen o vojnových rokoch, ale aj o povojnovom období, ktoré bolo neraz nesmierne ťažké. Naveky budem skláňať hlavu pred jej odvahou a vytrvalosťou postaviť sa tvárou v tvár toľkému utrpeniu, predsudkom a nepriazni osudu.

Napriek tomu, čo všetko prežila, stále bola optimistkou, ktorá si želala, aby sa svet dozvedel, že ju vyliečila hudba, ale aj láska jej matky a manžela. Považujem to za privilégium, že som mohla toto jej želanie splniť.

Wendy Holdenová, Londýn 2018

1. kapitola

Sibiu, Transylvánia 1960

„Vitajte súdružka!“ Riaditeľ miestneho kultúrneho strediska v odľahlom transylvánskom meste Sibiu ma privítal vrúcne ako vždy. „Milionkrát vďaka, že ste sa zase vrátili. Všetci sa už tešíme na váš koncert.“

Bolo to na konci roku 1960 a mala som za sebou cestu z Kyjeva, ktorá trvala takmer celý deň. Cestovala som sama, najprv lietadlom do Bukurešti, tam som ho vymenila za starodávny vlak s parnou lokomotívou, ktorý sa vliekol po krajine zdanlivo celú večnosť. Keď som konečne dorazila do cieľa, bola som unavená a neskutočne hladná.

Bola už tuhá zima a Rumunsko bolo poslednou zastávkou na mojom mimoriadne náročnom trojtýždňovom koncertnom turné po továrňach, lodeniciach, školách, univerzitách a vládnych inštitúciách – toho roku už desiatom – naprieč Poľskom a Sovietskym zväzom, ktorého súčasťou bola v tom čase aj Ukrajina. V Kyjeve to bolo najhoršie aj kvôli dosť čudáckemu riaditeľovi, ktorý sa mi vyhrážal, že mi nevyplatí honorár. V tej chvíli som sa zúfalo túžila vrátiť domov do Prahy k svojej rodine, no čakal ma ešte posledný tohoročný koncert nariadený súdruhmi, a to v rumunskom Sibiu.

Zo svojich predchádzajúcich návštev v stredovekom rumunskom meste Sibiu som vedela, že od ubytovania a túžobne očakávanej večere si nemôžem priveľa sľubovať. Našťastie som mala v kufri ukrytý ešte kus salámy, konzervu sardíniiek a tiež zásobu ruských cigariet.

Zo všetkých krajín východného bloku, kde som za socializmu vystupovala, Rumunsko bolo najviac poznačené hroznou chudobou a pretrvávajúcim zúfalstvom. V tej dobe bol prezidentom Gheorge Gheorgiu-Dej a jeho pravou rukou člen politbyra a prvý tajomník ústredného výboru Rumunskej robotníckej strany Nicola Ceausescu. Obyvatelia pod ich nadvládou kruto trpeli. Kontakty s vonkajším svetom mali ešte menej než my v Československu. Pamätám si na jednu návštevu Temešváru, kde ma ubytovali v takom prišernom hoteli, v izbe s otrasne špinavou vaňou, až som sa bála, aby som tam nechytla nejakú háveď. Otvorila som svoj neveľký kufor, ktorý mi starostlivo zabalila moja mamička, a rozplakala som sa. Hovorila som si: Ešteže mamička nevidí, v akej diere si ten kufor vybaľujem!

V Sibiu to bolo rovnaké, no hudobný riaditeľ, ktorý sa tešil z príchodu každého umelca v rámci štátneho kultúrneho programu, bol zakaždým taký vďačný, že som opäť zahrnula jeho mesto do svojho koncertného itineráru, že sa mu vždy podarilo nejakým spôsobom zlepšiť mi náladu.

„Vaša izba je pripravená,“ ubezpečoval ma slovami, pri ktorých mi pri mojej prvej návšteve pred pár rokmi poskočilo srdce radosťou – až kým som nezastala na prahu svojej nevykúrenej, mrazivej izby. V predpovedi počasia hovorili o blížiacej sa snehovej víchrici, takže som očakávala, že v tú krutú novembrovú noc budem zrejme spať v kabáte.

Na druhý deň večer som mala vystúpiť na koncerte stredovekej hudby v sále budovy, ktorá slúžila zároveň ako kino. Sprevádzať ma mal miestny filharmonický orchester. Nečakala som, že to bude moje najpamätnejšie vystúpenie, no vedela som, že sa mi od divákov dostane úprimného a srdečného uznania.

So značným predstihom som si obliekla tmavozelené zamatové večerné šaty, ktoré mi nechala ušit mamička u svojej krajčírky, pretože najprv ma chceli vyfotografovať na ústredí s predstaviteľmi miestnej robotníckej strany, a potom ma vzali, tak ako obyčajne, na prechádzku po meste. Jej súčasťou boli aj návštevy továrni a škôl. Deti boli pri takýchto stretnutiach najpozornejšie, najmä tie, ktoré mali vzťah k hudbe, a dívali sa na mňa tak, že som sa cítila takmer ako nejaká celebrita.

V ten deň som sa v jednej z tried zhovárala so skupinou žiakov, ktorí boli rovnako starí ako ja vtedy, keď Hitler vtrhol do Československa. Mali dvanásť rokov. Ako vždy som im rozprávala o svojej láske k hudbe a o hlbokom vzťahu k Johannovi Sebastianovi Bachovi. „Bacha som počula

prvýkrát, keď som mala len osem rokov. Bola to láska na prvé počutie,“ hovorievala som im. Mali veľa otázok a ja som im vysvetľovala nielen to, prečo som svoj život venovala hudbe, ale aj to, prečo som vymenila klavír za čembalo. „O čembale sa hovorí ako o drevenom artefakte zo 16. storočia, ktorý patrí tak akurát do múzea, považujú ho za stredoveký prežitok. Pre mňa je to však stále veľmi životaschopný hudobný nástroj. Bach komponoval svoju ranú klávesovú hudbu na organe a na čembale a veľmi často špecifikoval, na ktorý konkrétny nástroj by sa dané hudobné dielo malo hrať. Aby som bola autentická a držala sa Bachovho zámeru, hrám na čembalo.“

Zodvihla sa jedna ruka a akýsi zvedavý chlapec sa spýtal: „Čo je na Bachovi také výnimočné? Prečo nehráte napríklad Beethovena?“

Usmiala som sa. „Beethovenova hudba znie, akoby hrozil päťou nebesiam,“ pri tých slovách som zodvihla do vzduchu zovretú päšť. „V Bachovej hudbe sa však ukrýva čistá radosť zo života a zároveň ten najhlbší smútok. Človek pri jeho hudbe zakaždým pocíti hlboký zmysel toho, čo znamená byť človekom.“

Vrátila som sa do hotelovej izby, aby som sa pripravila na vystúpenie. Práve som si zapálila ďalšiu cigaretu, keď ktosi nečakane zaklopal na dvere. Jedna zo zamestnankýň hotela, ktorej úlohou bolo špehovať ma a hlásiť čokoľvek podozrivé, mi prišla oznámiť, že mám telefón.

Vyplašilo ma to, utekala som do jej izby a schmatla slúchadlo. Keď sa z neho ozval hlas môjho manžela, takmer mi vypadlo z ruky. Prečo mi Viktor telefonuje? A odkiaľ? Veď doma sme telefón nemali. V Prahe ho v tom čase nemal skoro nikto. Prihodilo sa niečo mojej mame?

„Všetko je v poriadku, Zuzana,“ ubezpečoval ma, pretože zacítil moju paniku. „Počúvali sme s tvojou mamičkou predpoveď počasia, hlásili snehovou búrku a boli by sme radi, keby si v takom počasí nešla domov lietadlom, ale zmenila plán cesty. Myslíš, že by sa dalo zariadiť, aby si sa vrátila domov vlakom?“

Vyzrela som z okna, snehové vločky sa bláznivo naháňali vo svetle pouličnej lampy. Počasie nevyzeralo o nič horšie, než keď som dorazila do Sibiu a už som chcela Viktora presvedčať, aby zmenil názor. Potom som však začula svoju mamu, ako na neho nalieha, aby ma presvedčil. Uvedomila som si, čo všetko museli obaja kvôli tomuto jedinému telefonátu podstúpiť.

„Nuž, tak dobre,“ odpovedala som trochu neochotne, pretože to znamenalo, že cesta domov mi bude trvať minimálne dvojnásobne dlhšie a ihneď po návrate som mala začať nahrávať novú platňu. „Opýtam sa v koncertnej agentúre, čo sa s tým dá urobiť.“

Riaditeľ kultúrneho strediska mi pomohol vybaviť, že mi v agentúre zmenili cestovný rozvrh mojej spiatočnej cesty. Našli mi spojenie cez Arad na hraniciach s Maďarskom. Na príslušnom odbore mi to potvrdili. „Nemusíte sa vracieť cez Bukurešť, môžete ísť polnočným vlakom cez maďarskú hranicu do Budapešti, je v ňom zaradený aj český vagón,“ povedala mi referentka z agentúry. Na môj súčasný cestovný lístok niečo dopísala, opečiatkovala ho a poslala ma preč.

Keď som neskôr v ten večer zaujala svoje miesto za čembalom a na okamih som sa ponorila sama do seba tak, ako to mám vo zvyku, všimla som si, že v prednom rade sedí niekoľko detí, s ktorými som sa v ten deň zhovárala v škole. Tváre mali plné očakávania. Začala som hrať Bachovo Italian Concerto a videla som, že pozorne načúvajú každej note. Na svojich koncertoch v rôznych mestách som bola nútená hrať na kadejakých nástrojoch, no tento bol, na moju veľkú radosť, dobre naladený.

Rýchlo som sa pohrúžila do hudby, dostala som sa do polomeditatívneho stavu, čo sa mi deje vždy, keď sa prstami dotknem klávesov. Zakaždým, keď hrám Bacha, je to rovnaké. V štruktúre jeho hudby je neskutočná krása. Mám skôr tektonickú než fotografickú pamäť, a keď sa začne odvíjať melodická linka, evokuje mi to v predstavách budovu. Viem, kde sú výšky a kde hĺbky. Bachove modulácie¹ ma vedú vpred, akoby som kráčala po chodbách.

Viem celkom presne, kde a kedy zabočiť za roh. Inštinktívne viem, ako sú jeho hudobné diela vystavané. Rozumiem ich architektúre a viem, čo kam smeruje – chodby vedú do miestností, schody smerujú na vyššie poschodia a nakoniec dospejú k záverečnej melódii, ktorá dokonale zavŕši celú hudobnú štruktúru. Keď dohrám posledný tón, nechám ho doznieť do ticha a vždy mi ešte chvíľu trvá, než sa preberiem, vrátim sa do prítomnosti a môžem sa ísť pokloniť.

---

¹ pozn. prekl. – modulácia v hudbe je prechod z jednej tóniny do druhej, harmonický pomer, sled, zmena a spojenie akordov toho istého hudobného kusu.

Po koncerte dostanem kyticu kvetov tak, ako vždy, a riaditeľ mi v zákulisí podá obálku s mojím honorárom v rumunskej mene. Obálku nesmiem otvoriť, mám prikázané odovzdať ju do dvadsaťštyri hodín po návrate do Prahy štátnym orgánom spolu so svojím cestovným pasom a ostatnými honorármi z turné.

Pán riaditeľ v Sibiu určite tušil, že od tých, ktorí zostavujú môj koncertný program, sa mi ujde z celkovej čiastky len veľmi málo, pretože ma znovu srdečne objímal. „Nemôžeme vám dať veľa, súdružka Růžičková. Ale ak vás pozveme znovu, prosím, neodmietnite. Neskutočne si vážime mať tu niekoho ako ste vy.“

Niekoho ako ste vy. Zadívala som sa mu do očí a uvažovala som nad výberom jeho slov. Pochybujem, že vedel niečo o mojej minulosti. Zrejme mal na mysli skutočnosť, že do jeho kraja len zriedka zavíta niekto z malej hŕstky umelcov z tejto strany železnej opony, ktorým režim dovolí nahrávať platne a príležitostne dokonca vycestovať na Západ.

Uistila som ho, že rada prídem znovu a on mi navrhol, že ma odvezie ešte v ten deň v noci na vlakovú stanicu. Husto snežilo a stredoveké centrum Sibiu pôsobilo nesmierne malebne. V predmestských štvrtiach však bolo na prvý pohľad vidieť, že pre väčšinu jeho obyvateľov bola zima len ďalším nevítaným utrpením. Keď sme kráčali na nástupište, museli sme obchádzať takých chudobných ľudí, že namiesto topánok mali okolo chodidiel uviazané zdrapy handier.

Vlak dorazil presne, pár minút pred polnocou zastavil v oblaku pary. Rumunská agentúra mi nemohla zabezpečiť miesto v českom vagóne, a tak som sa hrnula do posledného, rumunského. Sprievodca mi však oznámil, že moje lôžko je už od Bukurešti obsadené. „Je mi ľúto, ale nemôžem vás nechať nastúpiť.“

Takmer som sa rozplakala. Už som chcela byť v Prahe, v meste, ktoré sa po vojne stalo mojím domovom, a veľmi mi chýbal Viktor a moja mama. Neželala som si nič iné, len sa vrátiť do nášho dvojizbového bytu, kde mala posteľ len moja mamička a my s Viktorom sme spávali na matraci pod klavírom.

„Ale ja sa musím vrátiť do Prahy!“ protestovala som. „Inak sa odtiaľto teraz nemôžem dostať.“

Riaditeľ sa pokúsil obmäkčiť sprievodcu z pozície svojej autority. „Sú-druh, toto je Zuzana Růžičková, čembalová virtuózka. Je tu na pozvanie strany. Musíte urobiť všetko, čo je vo vašich silách, aby ste jej pomohli.“

Na sprievodcu však jeho slová zjavne neurobili žiaden dojem. Možno nie je členom komunistickej strany. My s Viktorom sme do nej tiež odmietli vstúpiť.

„Nemohli by ste skúsiť nájsť mi tu miesto? Hocijaké,“ prosíkala som.

„Tak dobre,“ súhlasil nakoniec s povzdychom. „Ale rátajte s tým, že po ceste nastúpi niekto s platným cestovným lístkom a vyhodí vás.“

Poďakovala som sa mu a ponáhľala sa do vagóna, na ktorý ukázal, aby si to náhodou ešte nerozmyslel.

S vynaložením všetkých svojich síl som si vyložila kufor na hornú policu. Mala som v ňom knihy a noty, večerné šaty i jedlo. Meriam menej než poldruha metra, nevážim ani päťdesiat kíl a nikdy som nebola fyzicky zdatná – na nevýslovné sklamanie môjho otca, ktorý si odjakživa želel športovo založené dieťa.

Uvelebila som sa na lôžku s knihou od svojho obľúbeného spisovateľa Thomasa Manna a zamávala som na rozlúčku starostlivému riaditeľovi, ktorý stál na peróne zahalený v oblaku pary z lokomotívy a padajúceho snehu. Keď sa vlak pohol a on sa mi stratil z dohľadu, spomenula som si na svoju predchádzajúcu rozlúčku na vlakovej stanici. Sprevádzal ma vtedy riaditeľ kyjevskej filharmónie, ktorý bol pre mňa tak trochu „záhadou“.

Rovnako ako do Sibiu, aj do hlavného mesta Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky som dorazila neskoro večer a vyčerpaná. Chcela som sa čo najskôr ubytovať a najesť – hlad som mala vždy –, no najprv som musela nájsť riaditeľa. Sedel v malej kancelárii, ktorú vykurovala nevelká piecka.

Bola to scéna ako vystrihnutá z filmu. Riaditeľ bol chlapisko ako hora, sedel za obrovským stolom a mal čierne rukávniky, aby si neušpinil bielu košeľu. V rohu sedela jeho sekretárka. V kancelárii panovalo neznesiteľné teplo a dusno.

„Dobrý deň, pán riaditeľ, som Zuzana Růžičková a rada vás spoznávam,“ predstavila som sa zdvorilo. Podala som mu nevyhnutné formuláre, ktoré mal vyplniť, aby úrady vedeli, aké zrážky majú odrátať z môjho honoráru.

Riaditeľovi očervenela tvár. „Čo je to?“ vyštekol a prstom pichol do mojich papierov.

„Moja dohoda o vykonaní práce, súdruh,“ vysvetlila som. „Treba, aby ste ju podpísali.“

Riaditeľ však bez ďalšieho slova schmatol moje papiere a vyhodil ich do vzduchu. Potom vyskočil na rovné nohy a začal vrieskať: „Nepodpíšem ich. Odmietam čokoľvek ďalšie podpisovať. Už mám všetkých tých papierovačiek dosť, nebaví ma trčať v tejto kancelárii, kde sa nedá dýchať!“ Odpochodoval k dverám, kde sa ešte otočil a zreval: „Odchádzam. Nechajte ma na pokoji!“

Začala som protestovať, ale môj pohľad sa stretol s očami jeho nesmelej sekretárky, ktorá potriasla hlavou a priložila si prst na pery. Dvere sa zabuchli a počuli sme, ako riaditeľ dupoce po chodbe. Sekretárka mi pomohla pozbierať rozhádzané papiere.

„Žiadne obavy,“ uistovala ma, akoby bolo jeho správanie niečo celkom normálne. „Ja to zariadim,“ povedala.

„Och, naozaj? To vám veľmi pekne ďakujem.“

Zoradila hromadu papierov na svojom stole, no vo chvíli, keď sa ich chystala opečiatkovať, dvere sa rozleteli dokorán a riaditeľ sa vrátil dnu. V očiach sa mu blýskalo. „Čo to robíte? Nič nebudeme podpisovať. Zakažujem to. Je mi jedno, že ma vyhodia z práce. Štrajkujem!“

„Ale, pán riaditeľ,“ rozplakala som sa, „bez týchto papierov sa dostanem do strašných problémov a nedostanem zaplatené.“ Riaditeľa moje slová vonkoncom nedojali, zase vypochoďoval z miestnosti a nechal ma tam stáť neschopnú slova. Jeho sekretárka si z neho našťastie nič nerobila a o pár minút neskôr som už uháňala z jeho kancelárie aj s podpísanou a platnou zmluvou.

Keď som na druhý deň popoludní stúpala po impozantnom schodisku koncertného domu do sály, kde som mala vystupovať, vynorila sa z tieňa schodiska rovnaká žena a informovala ma, že riaditeľ ma po koncerte pozýva na večeru.

„Čože? Po tom, ako sa včera ku mne správal?“ namietla som.

„On vás MUSÍ vziať na večeru,“ odvetila. Stíšila hlas a dodala: „Je to jeho povinnosť.“

Nemala som na výber, len s pozvaním súhlasím.

Koncert prebehol dobre, ale neskôr v hotelovej reštaurácii sme s riaditeľom sedeli oproti sebe v hrobovom tichu. Nakoniec prehovoril: „Viem, že som sa k vám nesprával práve najlepšie, súdružka, ale skúste ma pochopiť. Žije sa mi tu veľmi ťažko, pretože som Žid.“

Zhlboka som sa nadýchla, pozrela sa mu do očí a povedala: „Aj ja.“

Chvíľu si ma podozrievavo premeriaval s prižmúrenými očami a potom zvolal: „Dokážte to!“

Rozhliadla som sa po poloprázdnej reštaurácii, neistá, čo mám robiť. Z jeho tváre sa nedalo nič vyčítať, a tak som si vyhrnula ľavý rukáv a ukázala mu číslo, ktoré som mala zreteľne vytetované na predlaktí – výsledok práce istého bezcitného auschwitzkého väzňa v pásikavej rovnošate.

Riaditeľ pohrdavo mávol rukou. „Také má veľa ľudí!“ Prv, než som sa stihla ohradiť, naklonil sa ku mne a zasyčal: „Ukážte mi svoj cestovný pas!“

Siahla som do kabelky a podala mu ho. Na jeho nevôľu moje české doklady neprehrádzali o mne nič iné, len to, aké mám občianstvo. Hodil mi pas naspäť cez stôl a prikázal: „Povedzte niečo v jidiš.“

Takmer som sa rozosmiala. Mala som 33 rokov a hoci som vedela trochu po hebrejsky, v jidiš som nikdy v živote neutrúsila ani slovka. S mojimi zámožnými rodičmi, ktorí praktikovali židovskú vieru len veľmi vlašne, som chodievala do plzeňskej synagógy len pri výnimočných príležitostiach a na dôležité sviatky. Boli sme asimilovaná židovská rodina, každý rok sme slávili Chanuku, ale aj Vianoce so všetkým, čo k nim patrí, vrátane ozdobeného vianočného stromčeka. Vedela som trochu hebrejsky vďaka starému otcovi, ktorý v tomto jazyku spieval na rodinných oslavách, ale s ľuďmi hovoriacimi jidiš som prišla do kontaktu len v koncentračných a pracovných táboroch v Terezíne, Auschwitzi, Hamburgu a Bergen-Belsene.